

خیلواکی

استقلال

www.esteqaal.net

۱۹ جنوری، ۲۰۲۶

مرحوم مصطفی عمر زی

نشریه ها، مجله ها و کتاب های پشتو

۲۵ مارچ، ۲۰۲۱

پرداختن به زبان و ادبیات پشتو در افغانستان، به چند دلیل، بسیار مهم است. نخست این که استمرار قرائت اجتماعی، سیاسی و فرهنگی آن با اکثریت کشور (پشتون ها) با ذهنیت تحفظ تمامیت ارضی، توأم می شود. به هر روی، افغانستان با بیش از ۶۰۰ سال طرح سیاسی و حدود ۳۰۰ سال جغرافیای ای که وجاهت بین المللی دارد، بیشتر جزو کارنامه ی دولت - حکومت سازی پشتون ها شمرده می شود. بنا بر این، زنده نگه داشتن روحیه و رویه ی پشتو، باعث ثبات روی مرکز آن (افغانستان) می باشد. از سوی دیگر، تغییر شرایط و ایجابات نو، مساله ی پشتو را از حواشی سیاسی ما بیرون آورده اند.

در گذشته در حالی که مکتب های ناسیونالیستی لازمه ی واحد های سیاسی، وجود نداشتند، ابزار فرهنگی، هرچند غیر قومی نیز بسیار حساسیت ایجاد نمی کردند تا استعمال شوند. به این دلیل زبان هایی چون عربی و دری با ختم سلطه ی اقوام منسوب به آن ها نیز دوام آوردند؛ اما با تغییر شرایط و تعبیر خاص از فرهنگ های اقوام و مخصوصاً مساله ی فارسیسم (فرهنگ

انحصار طلب ضد تنوع قومی) نپرداختن به زبان پشتو و زبان های اقوامی که به اصطلاح فارسی زبان نیستند، آنان را در مکتب های ایدیالوژیک، استحاله می کند. شاید کمتر کسانی مانند صاحب این قلم، وجود داشته باشند که با آگاهی هایی فراتر از برداشت عامه، هرچند با زبان های دیگر، اما ذهنیت قومی خویش را از دست نداده اند/ نمی دهند. توأمیت پشتو و پشتون حداقل در یک قرن اخیر، در حالی که آنان را به عناصر تحفظ تمامیت ارضی، مبدل می سازد، حساسیت هایی را برانگیخته که بیش از همه نمایانگر هراس از سلطه ی سیاسی و در معانی دیگر، احقاق حقوق قومی ماست. در بیست سال اخیر، پشتوستیزی، شبیه عرب ستیزی هایی که در واقع اسلام ستیزی شمرده می شوند، انواع محسوس یافته است. به هر بهانه سعی شده جلو رشد زبان پشتو را بگیرند. از گره زدن آن با جریان های اخوانی و الحادی تا زیرسوال بُردن آن به نام یک زبان مستقل که گویا بدنه ای از فارسیسم است و تحلیل آن در زمینه ی فرهنگ خیالی ایرانی، در همه در حاشیه قرار دادن عمدی زبان پشتو و به تبع آن در انزوا قرار دادن پشتون ها، مد نظر می باشد.

با کودتای هفت ثور که می توان گفت فاجعه ای برای جامعه ی پشتون های افغانستان و فرهنگ شان نیز بود، پشتو و پشتون زدایی با کم کاری فرهنگی و کاهش سهم سیاسی در دولت و اخوانی ساختن بیش از حد متن آن در جبهات جهادی، سیر طبیعی و استراتژیک آن را که در حکومت های قبل از هفت ثور، به خوبی و درستی در جریان انداخته بودند را منحرف می کنند. مراجعه به آثار خصوصاً جهادی، معرف کج اندیشی های وحشتناکی نیز است که شماری با فرهنگ های استقراضی، دانسته و نادانسته به پشتو و پشتون ها آسیب می زدند. در حکومت

انحصاری ملایان، هرچند ظرفیت بشری قومی ما محسوس بود، اما همه اعتراف می کنند که پشتو، وسیله ای شده بود در بند انحصارات کامل تندروری های دینی.

به عنوان یک فعال قوم پشتون، پشتو را هرگز از نظر نیانداخته ام. با آن چه از قلم تراوش می کند(دری) شاید ظاهر همسو نداشته باشد، اما مفاد محتوایی آن برای پشتو و پشتون ها غیر قابل کتمان است. با این نگرش، متوجه بوده ام که چه گونه در عرصه های فرهنگی و رسانه یی در حالی که امید های مردم ما جوانه زده اند و از طریق ایجاد علاقه با پشتو، مردم را در کتله های وسیع، مایل به درس، تعلیم و کتاب می سازند، اما جناح ها، افراد، حلقه ها و گروه های مختلف که اکثراً کاملاً در نظام دخیل هستند، به بهانه های مختلف و انحصار ظاهری فارسی بازی، سعی کرده اند وانمود کنند با حلقه ی وصل به اصطلاح فارسی، چه نیاز است زبان های دیگر، حتی قوم اکثریت، رشد کنند؟ این ریاکاری که با ستر فارسی زبان، عملاً در دایره ی دزدی هویت های اقوامی تقلا می کند که هرچند غیر تاجک یا فارس اند، اما دری صحبت می کنند تا شماری از یک اقلیت قومی کوچک، دهاتی و عموماً ناقلین بیش از یک قرن اخیر آسیای میانه توسط آن سعی کنند بزرگ نمایی شوند و سود سیاسی ببرند.

افزون بر پشتون ها، فعالان اقوام اوزبیک، ترکمن، نورستانی، پشه یی و حتی هزاره که عموماً دری زبان اند، اما با طرح معقول کامران میر هزار(زبان هزاره گی) عملاً وارد دفاع از اصالت های فرهنگی خود شده اند تا در برابر فارسیسم و ایرانیسیم منحنی و نسخه بدل های عقب مانده ی آن ها چون تاجکیسم، مقابله کنند و جلو استحاله ی قومی و به تبع آن جلو از دست دادن سهم سیاسی خود را بگیرند.

در کنار تلاش های مختلف فرهنگی که خوشبختانه برای رشد و بالنده گی زبان زیبا، قدیمی و خوش پشتو در جریان دو دهه ی اخیر با شدت جریان دارد، نوستالژی آن با بیش از یک قرن نشرات، به خصوص چاپی، می تواند هر دو عرصه ی کمیت و کیفیت آن را اشباع کند.

کودتایی شدن عرصه ی سیاسی افغانستان و تحولات ناهنجاری که به نام الحادی و اخوانی، دامن پشتو و پشتون ها را گرفته بودند، همه باعث شده بودند پشتوی غیر سیاسی، حاشیه یی شود.

در مقاله ی «گنجینه ی پشتو»، با معرفی مجله ی تاریخی «کابل»، توضیح داده بودم که چه گونه به رونق پشتو بیافزایم. به ادامه ی همان روشنگری ها، تجربه ی دیگری را در اختیار همکاران عزیزم قرار می دهم که چه گونه و با سهولت، روش هایی را اعمال کنیم تا دسترسی به آثار پشتو، سرعت تعمیم آن را بیشتر بسازد.

در وب سایت جامع «کلکسیون های دیجیتال افغانستان» که ۱۷۰۰۰۰ (یک صد و هفتاد هزار) فایل اکثراً مربوط افغانستان، سافت شده اند، در کنار آثار نو و آن هایی که به تازه گی چاپ شده

اند/ می شوند، آثار متنوع تاریخی وجود دارند؛ اما اگر روش های جست جو را بلد نباشیم، دسترسی به آن ها آسان نیست.

وب سایت «کلکسیون های دیجیتال افغانستان»، صفحات فعال مجازی ندارد تا از طریق آن ها، چنانی که معمول است، لینک نشریه ها، مجلات و کتاب ها را جداگانه در اختیار مردم قرار دهند تا به راحتی دانلود کنند. به این دلیل نیز شبیه انباری شده که بر حجم آن افزوده می شود، اما اکثراً غیر قابل استفاده مانده است. بعضی ایراد های تکنیکی نیز وجود دارند که در آن ها می توان رد اغراض ضد پشتو و پشتون ها را هم یافت. مثلاً بعضی فایل های پشتو را که مثلاً شامل کتاب های قطور نیستند، با حجم خیلی بزرگ، اپلود کرده اند. این ایراد در قسمت آثاری هم وجود دارد که پشتو نیستند. مثلاً مجموعه ی شعر «ققنوس»، اثر رضا مایل هروی را که ۹۹ صفحه دارد و از روی یک نسخه ی غیر مصور، سکن شده، با ۱۴۶ م بی، اپلود کرده اند. با مشکلات اقتصادی و اینترنتی ای که ما داریم، کسی زیاد مایل نمی شود چنین کتاب کوچک با چنان حجم بزرگ را دانلود کند.

روشی را که در این جا توضیح می دهم، می توان در موارد مختلف به کار گرفت. چون بحث زبان پشتو و پشتون هاست، ترجیح دادم با آن ها مثال بزنم. از این طریق، به خصوص به نشریاتی دست می یابیم که با نام های پشتو و پشتون ها مربوط می باشند.

با وارد شدن به وب سایت «کلکسیون های دیجیتال افغانستان»، در چوکات مستطیلی ای که برای جست و جو (سرچ) تعبیه شده، مثلاً کلمه ی «پشتو» را بنویسید! با فشردن دگمه ی انتر/Enter، فهرست یا فهرست هایی نمودار می شوند که در اخیر صفحه با مشخصه ی بعدی/Next شماره به صفحه ی بعدی- اگر فهرست طولانی باشد- رهنمایی می کنند.

مشخصه ی این فهرست ها در این است که آثاری را ظاهر/ بروز می کنند که در تمام آن ها نام پشتو به عنوان نام کتاب یا نام نویسنده یا نام ناشر، درج می باشد. همین گونه با درج کلمات پشتون، پشتون ها یا با الفبای پشتو چون پښتو، پښتون، پښتانه، پښتنو و امثالهم می توانید به صد های عنوان نشریه، مجله و کتاب درستی یابید. چون تمام داشته های وب سایت «کلکسیون های دیجیتال افغانستان»، رایگان عرضه می شود، عدم توجه و عدم استفاده از آن ها پذیرفتنی نیست. خصوصاً کسانی که در زمینه ی فرهنگی، کار می کنند، افزون بر سهولت های آن، با پرداختن به نوستالژی، می توانند آثاری را در اختیار مردم، قرار دهند که نایاب شده بودند یا تیراژ آن ها به قدری نیست که به همه برسد.

باید بیافزایم که آگاهی های ما هم می توانند به خاطر دسترسی بهتر مجازی، مفید باشند. من کسانی را دیده ام که نمی توانند از اینترنت، خوب استفاده کنند؛ زیرا آگاهی ندارند. مثلاً اگر در

مورد سلسله های مایا، اینکا و آزتک، آگاهی نداشته باشید، به راحتی نمی توانید راجع به میراث فرهنگی و تاریخ آنان در امریکای مرکزی و لاتین، چیزی به دست بیاورید. عموماً وارد کردن این نام ها در نت، شما را به آگاهی هایی راهنمایی می کنند که در این موارد وجود دارند. به عبارت دیگر، شبیه کسانی می شویم که وارد یک شهر پُر رونق می شوند، اما چون آدرس ها را بلد نیستند، دست خالی می مانند.